

LITTERATUR

ANDERS ISAKSSON:

Frihetens idéer

Klockan var drygt tio på kvällen, folkloreaftonen i bergsbyn. Kritsa hade just avslutats, barnet hade somnat och en nära två timmar lång bussresa i kompakt kretensiskt mörker återstod hem till hotellet: det var följaktligen upplagt för en stunds läsning – om bara chauffören kunde förmås att åter slå på huvudströmbrytaren till de läslampor som hade lyst när vi steg ombord på bussen.

Mats Johansson och Peter Stein:
Frihetens idéer – USA inför 90-talet
Timbros förlag 1986

– Nej, läslamporna ska vara släckta eftersom vi ska ha en dämpad belysning i bussen under återresan, förklarade reseledaren från Vingresor och log ett vänligt, lite lätt överseende charmkursleende.

– Jomen, sade jag, poängen med läslampor är väl just att de medger både dämpad belysning och läsning, eller hur...?

– Alla är lite trötta efter en sån här lång dag, vi ska koppla av och lyssna till musik så därför måste belysningen vara dämpad, sade hon, fortfarande, om än tillkämpat, leende.

Och så blev det förstås, läslampan förblev släckt och tändes först igen några minuter före ankomsten till hotellet. Att förmenas möjligheten att läsa under ett par timmar är väl uthärdligt – om än irriterande när man tänkt sig koppla av med just Mats Johanssons och Peter Steins bok "Frihetens idéer – USA inför 90-talet" – men ändå en påminnelse om att frihetens dödgrävare är lika vanli-

ga som frihetens tillskyndare: vad hjälper det att utrusta en buss med läslampor om nu Vingresor AB föreskriver avkoppling till soft musik i en nedsläckt buss och någon av dess reseledare tillämpar reglementet till bokstaven och inte till andan?

Sådan är dessvärre ofta verkligheten, en evig och fortgående kamp mellan goda avsikter och icke förutsedda bieffekter. Vägen till helvetet är lika fylld av goda föresatser som någonsin vägen till paradiset och ofrihet i frihetens namn är långt mera vanligt än frihet. Den enes frihet är alltid någon annans ofrihet, sade Rosa Luxemburg för att påminna om att den politiska kampen ytterst ändå handlar om en kamp mellan konkurrerande intressen och inte om frihet i någon abstrakt mening. Den som talar om frihet i politiken – och det göra alla – talar följaktligen om *sin* och sina bröders frihet och tenderar se alla andras frihet som en självklar biprodukt av sin egen frihet.

Därav följer också att frihetens idéer ter sig mycket olika för olika samhällsgrupper när de förvandlas till praktisk politik, skatteskalor, välfärdsprogram, sociala reformer m m. Johanssons och Steins bok handlar mest om idéerna och mycket lite – om ens något – om den ekonomiska och sociala bakgrunden hos dem som attraheras av just dessa versioner av frihetens idéer, vare sig de kallas nyliberala, libertarianska eller nykonservativa.

Det är trots allt inte idéerna som formar verkligheten – vilket Johansson och Stein tycks utgå ifrån – utan verkligheten som formar idéerna. Det är mycket möjligt – kanske rentav troligt – att efterkrigstidens välfärdspolitik med höga

skatter och inkomstutjämnning nått vägs ände, att den mer hämmar än befrämjar den ekonomiska tillväxten, men det beror inte på att nya idéer skapat en ny verklighet utan för att verklighetens egen dynamik skapat en grogrund för nya idéer hos nya konstellationer av intressen. Idéerna om välfärdens frihet är följaktligen en förutsättning för idéerna om friheten bortom välfärden.

Alla samhällsförändringar tar emellertid tid eftersom nya intressen ska nötas mot gamla, etablerade. Hittills är det – som Mats Johansson påpekar i ett av sina kapitel – mera debatten om välfärdsstatens möjligheter och mål som förändrats av välfärdsstaten själv; den lever kvar i all sin ofullkomlighet och kan så förväntas göra under överskådlig tid.

Egentligen är "Frihetens idéer" två och var för sig mycket olika böcker: mot Peter Steins tre lättlästa och tämligen lidelsefria bakgrundskapitel till den nationalekonomiska debatten står Mats Johanssons reportage om reaganepokens

bakgrund, nuläge och framtid, alla skrivna med läget i Sverige som effektiv och avskräckande bakgrund: "I USA är arbete inte sysselsättning skapad genom politiska beslut, utan resultatet av människors egna ansträngningar, givet de förutsättningar som uppstår när konsumenterna via marknaden fördelar tillgängliga mänskliga resurser och kapital", skriver han exempelvis, så naivt troskyldigt som bara den uppriktigt troende kan göra. Ty på vägen mot härligheten har Johansson hela tiden förtappelsen hemma i Sverige i bakhuvudet, ett land vars sjöar, solnedgångar och natur han säkert älskar lika hett som han avskyr dess politiska system, institutioner, förslappelse och ofrihet.

Och man erinrar sig att liknande förekommit förr, 30-talets paradiskildringar från Sovjetunionen och 60- och 70-talets rapporter från Albanien, Kina, Kuba, Tanzania och motsvarande föredömen för mänskligt framåtskridande. Den intellektuella uppgivenheten är evig, det är bara trons föremål som växlar.